

سلسله مباحث تربیتی / ۲

فرآیند تربیت انسان

دکتر محمد شریعانی

عضو هیئت علمی دانشگاه سیراز

دکتر محسن قمی

عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم (ع) قم

سرشناسه: شریفانی، محمد، ۱۳۴۰: قمی، محسن، ۱۳۳۹.

عنوان و پدیدآور: فرایند تربیت انسان، محمد شریفانی، محسن قمی.

مشخصات نشر: قم، سماء قلم، ۱۳۹۲.

ج ۲.

مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص، ۸۰۰۰۰ ریال.

کتابنامه: ص ۲۷۲ - ۲۶۱.

وضعیت فهرست نویسی: فیا

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۹-۱۴-۶

۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۹-۱۲-۲ (جلد ۲)

موضوع: ۱. اسلام، آموزش و پرورش ۲. موضوع: معلمان - روابط با شاگردان

۲۹۷/۴۸۳۷

فرایند تربیت انسان

نویسنده: دکتر محمد شریفانی؛ دکتر محسن قمی / صفحه‌آرا و مجراح جلد: عبدالحق جعفری /

ناشر: سماء قلم / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۲ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۹-۱۴-۶

شابک جلد دوم: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۶۹-۱۲-۲

مراکز پخش: ۰۹۱۲۳۵۱۶۸۷۵/۰۲۵۳۷۷۴۸۳۹۶

شیراز: نبش خیابان احمدی جنوبی - مؤسسه آموزش عالی علوم و معارف اسلامی غدیر -

تلفن: ۷۳۶۱۰۲۶ - ۰۷۱۱

فهرست

۱۳	پیشگفتار
۱۵	فصل اول مبدأ حرکت تربیتی: شناخت اذنان
۱۸	۱-۱ ضرورت و فایده‌ی انسان‌شناسی
۱۸	۱-۱-۱ از منظر عقل (برون‌دینی)
۱۸	۱-۱-۱-۱ جهان‌شناسی
۱۸	۱-۱-۱-۲ انسان‌شناسی، مبدأ و مقصد تمام علوم
۱۹	۱-۱-۱-۳ جامعه‌پذیری انسان
۲۰	۱-۱-۲ از منظر نقل (درون‌دینی)
۲۰	۱-۱-۲-۱ تلازم شناخت انسان و خدا
۲۱	۱-۱-۲-۲ تهدید نفس
۲۲	۱-۱-۲-۳ نیاز انسان به الگو و رهبر
۲۳	۱-۱-۲-۴ کثات جامعه‌ی انسانی
۲۴	۱-۲ راه‌های شناخت انسان
۲۴	۱-۲-۱ شناخت علت انسان (خدا)
۲۵	۱-۲-۲ تحلیل عناصر وجودی انسان

۲۵.....	۱-۲-۳ شناخت آثار و لوازم انسان
۲۵.....	۱-۳ ابزارهای شناخت انسان
۲۶.....	۱-۳-۱ وحی
۲۷.....	۱-۳-۲ فطرت
۲۸.....	۱-۳-۳ و ۴ حس و عقل
۲۹.....	۱-۴ تعریف قرآنی انسان
۳۲.....	۱-۵ ابعاد و ساختار وجودی انسان
۳۵.....	۱-۶ عناصر مهم در تربیت انسان
۳۶.....	۱-۶-۱ ایم
۳۷.....	۱-۶-۲ ایمان
۳۸.....	۱-۶-۳ عمل
۳۹.....	فصل دوم هدف حرکت تربیتی: فرد، به خدا
۴۱.....	۲-۱ مفهوم هدف
۴۱.....	۲-۱-۱ مفهوم لغوی
۴۲.....	۲-۱-۲ مفهوم فلسفی
۴۲.....	۲-۱-۳ مفهوم تربیتی
۴۳.....	۲-۲ اهمیت شناخت هدف
۴۴.....	۲-۳ حکیم بودن خداوند و هدف داری افعال الهی
۴۷.....	۲-۴ اقسام موجودات از حیث هدف خلقت
۴۷.....	۲-۵ سؤال از فلسفه‌ی آفرینش
۴۸.....	۲-۵-۱ رکود
۴۹.....	۲-۵-۲ غرق شدن در لذات دنیوی
۴۹.....	۲-۵-۳ توجه به ناپایداری زندگی
۵۰.....	۲-۵-۴ معمای مرگ
۵۱.....	۲-۵-۵ شکست در هدف گیری‌ها

- ۵۲..... ۲.۵.۶ سؤال حقیقی از فلسفه‌ی آفرینش
- ۵۳..... ۲.۶ هدف خلقت انسان: کمال
- ۵۳..... ۲.۶-۱ تعریف کمال
- ۵۴..... ۲.۶-۲ تبیین‌های گوناگون از کمال
- ۵۵..... ۲.۶-۲-۱ مکتب‌های دنیاگریز
- ۵۵..... تفاوت زهد اسلامی با دنیاگریزی
- ۵۸..... ۲.۶-۲-۱ مکتب‌های لذت‌گرا
- ۶۰..... ۲.۶-۲-۱ مکتب قدرت‌گرایی
- ۶۳..... ۲.۶-۲-۴ مکتب عاطفه‌گرایی
- ۶۴..... ۲.۶-۲-۵ مکتب ملام‌گویی
- ۶۶..... ۲.۶-۲-۶ مکتب گریستاریسم
- ۶۸..... ۲.۷ دیدگاه اسلام درباره‌ی کمال
- ۶۸..... ۲.۷-۱ مبانی
- ۶۸..... ۲.۷-۱-۱ اصالت نفس و روح انسان
- ۶۹..... ۲.۷-۱-۲ قابلیت تکامل نفس
- ۶۹..... ۲.۷-۱-۳ اختیار و انتخاب آگاهانه‌ی نفس
- ۷۰..... ۲.۷-۱-۴ حبّ ذات، ریشه‌ی گرایش‌های انسان
- ۷۰..... ۲.۷-۱-۵ گرایش به سمت کمال بی‌نهایت
- ۷۱..... ۲.۷-۱-۶ نقش نیت در تکامل نفس
- ۷۲..... ۲.۷-۱-۷ یکسان بودن کمال انسانیت
- ۷۲..... ۲.۷-۱-۸ بالقوه بودن قوای روحی انسان
- ۷۳..... ۲.۸-۲ اهداف خلقت انسان از نگاه اسلام
- ۷۴..... ۲.۷-۲-۱ اهداف متوسط
- ۷۴..... ۲.۷-۲-۱-۱ کمال انسان در بعد نظری
- ۷۵..... ۲.۷-۲-۱-۲ کمال انسان در بعد عملی

۸۹.....	۲-۷-۲ هدف غایی خلقت انسان: قرب به خدا
۸۹.....	۲-۷-۲-۱ ویژگی‌های هدف غایی
۹۱.....	۲-۷-۲-۲ مفهوم قرب به خدا
۹۵.....	۲-۷-۲-۳ دلیل کمال‌نهایی بودن قرب به خدا
۹۶.....	۲-۷-۲-۴ درجات قرب خداوند
۹۶.....	۲-۷-۲-۵ قرب به خدا در منابع اسلامی
۹۸.....	۲-۷-۲-۶ پاسخ به یک اشکال
۱۰۰.....	۲-۷-۲-۷ کمال‌نهایی انسان در پیش عارفان
۱۰۳.....	فصل سوم فاعل محرک: اراده
۱۰۵.....	۳-۱ مقدمه
۱۰۵.....	۳-۲ محرک اصلی: اراده‌ی انسان
۱۰۵.....	۳-۲-۱ تاریخچه‌ی بحث
۱۰۹.....	۳-۲-۲ مفهوم‌شناسی
۱۰۹.....	۳-۲-۱ مفهوم اختیار
۱۱۱.....	۳-۲-۲ معانی اختیار
۱۱۱.....	۱. اختیار تکوینی
۱۱۲.....	۲. واگذاری امور آفرینش
۱۱۲.....	۳. اختیار تشریعی
۱۱۲.....	۴. اختیار آدمیان در اعمال خود
۱۱۲.....	۳-۲-۳ مفهوم آزادی
۱۱۳.....	۳-۲-۴ مفهوم جبر
۱۱۴.....	۳-۲-۳ مکتب جبر
۱۱۴.....	۳-۲-۱ انواع جبر
۱۱۵.....	۳-۲-۳-۱ جبر مادی
۱۲۰.....	۳-۲-۳-۱ جبر الاهی

- ۱۲۹..... نظریه‌ی اختیار ۳-۲-۴
- ۱۳۲..... شواهد اختیار ۳-۲-۴-۱
- ۱۳۳..... زمینه‌های انکار اختیار (جبرگرایی) ۳-۲-۴-۲
- ۱۳۳..... شبهات علمی ۳-۲-۴-۲-۱
- ۱۳۴..... منافع سیاسی ۳-۲-۴-۲-۲
- ۱۳۵..... نفی مسئولیت از خود ۳-۲-۴-۲-۳
- ۱۳۷..... ازای و مسئولیت ۳-۲-۴-۲-۵
- ۱۳۹..... ارزش آزادی ۳-۲-۴-۲-۱
- ۱۴۰..... آزادی نسبی ۳-۲-۵-۲
- ۱۴۴..... محرک‌های فرعی (مادری) ۳-۳
- ۱۴۵..... محرک‌های مثبت ۳-۳-۱
- ۱۴۵..... هوای نفس ۳-۳-۱-۱
- ۱۴۶..... شیطان ۳-۳-۱-۲
- ۱۴۶..... راهبردهای شیطان ۳-۳-۱-۲-۱
- ۱۵۰..... راه کارهای شیطان ۳-۳-۱-۲-۲
- ۱۵۴..... حب دنیا ۳-۳-۱-۳
- ۱۵۵..... محرک‌های مثبت ۳-۳-۲
- ۱۵۵..... وحی (راه‌نمایان بیرونی) ۳-۳-۲-۱
- ۱۵۶..... عقل (راه‌نمای درونی) ۳-۳-۲-۲
- ۱۵۶..... فطرت توحیدی و پیمان الاهی ۳-۳-۲-۳
- ۱۵۷..... نیروی بینایی، شنوایی و ادراکی ۳-۳-۲-۴
- ۱۵۹..... نماز ۳-۳-۲-۵
- ۱۵۹..... امدادهای ویژه ۳-۳-۲-۶
- ۱۶۱..... فصل چهارم موضوع حرکت تربیتی: نفس و بدن
- ۱۶۳..... مقدمه ۴-۱

- ۴-۲ انسان، موجودی دوساحتی ۱۶۴
- ۴-۲-۱ پیشینه‌ی بحث ۱۶۴
- ۴-۲-۲ شواهد قرآنی (وحی) ۱۶۶
- ۴-۲-۲-۱ آیات مربوط به خلقت انسان ۱۶۷
- ۴-۲-۲-۲ آیات مربوط به مرگ ۱۶۸
- ۴-۲-۲-۳ آیات مربوط به شهدا ۱۷۰
- ۴-۲-۲-۴ آیات مربوط به پس از مرگ ۱۷۰
- ۴-۲-۳ شواهد ائمه‌ای (نقل) ۱۷۱
- ۴-۲-۴ شواهد فلسفی (عقل) ۱۷۲
- ۴-۲-۴-۱ اثبات وجود نفس به طور مطلق ۱۷۳
- ۴-۲-۴-۲ اثبات وجود نفس انسانی ۱۷۴
- ۴-۲-۴-۲-۱ برهان اول: انسان علت در فضا ۱۷۴
- ۴-۲-۴-۲-۲ برهان دوم: دوازه‌ایست ۱۷۶
- ۴-۲-۴-۲-۳ برهان سوم: وحدت آثار نفس ۱۷۷
- ۴-۲-۵ شواهد تجربی (تجربه) ۱۷۷
- رؤیاهای صادق ۱۷۸
- ۴-۲-۶ بدن ۱۷۸
- ۴-۳ محور تربیت: روح یا جسم ۱۸۲
- ۴-۳-۱ مکاتب طبیعت‌گرا (طبیعی) ۱۸۳
- ۴-۳-۱-۱ لذت‌گرایی حسی ساده (مکتب کورنایی، لذت‌گرایی آریستپوسی) ۱۸۴
- نقد و بررسی ۱۸۸
- ۴-۳-۱-۲ لذت‌گرایی اپیکوری (اپیکوریسم) ۱۸۹
- نقد و بررسی ۱۹۴
- ۴-۳-۱-۳ سودگرایی ۱۹۵
- نقد و بررسی ۱۹۹

- ۴-۳-۱-۴ دیگر گرای (عاطفه گرایی) ۲۰۰
- نقد و بررسی ۲۰۲
- ۴-۳-۱-۵ قدرت گرایی ۲۰۳
- نقد و بررسی ۲۰۴
- ۴-۳-۲ مکاتب مابعدالطبیعی ۲۰۵
- ۴-۳-۲-۱ مکتب کلی (کلیون، سگ منشانی) ۲۰۵
- نقد و بررسی ۲۰۹
- ۴-۳-۲-۲ مکتب رواقی (رواقیون) ۲۰۹
- نقد و بررسی ۲۱۴
- ۴-۳-۲-۳ مکاتب شرقی (هندویی، بودایی و چینی) ۲۱۵
- نقد و بررسی ۲۱۶
- ۴-۳-۳ مکاتب اعتدالی ۲۱۷
- ۴-۳-۳-۱ سعادت گرایی ۲۱۷
- ۴-۳-۳-۱-۱ دیدگاه سقراط ۲۱۸
- ۴-۳-۳-۱-۲ دیدگاه افلاطون ۲۲۰
- ۴-۳-۳-۱-۳ دیدگاه ارسطو ۲۲۲
- ۴-۳-۳-۲ مکتب اخلاقی اسلام ۲۲۶
- نظافت ۲۲۸
- پوشاک ۲۲۹
- زبان ۲۳۰
- چشم و گوش ۲۳۲
- شکم و اعضای جنسی ۲۳۵
- فصل پنجم زمان حرکت تربیتی ۲۳۷**
- ۵-۱ مقدمه ۲۳۹
- ۵-۲ مراحل زندگی انسان ۲۴۳

۲۴۲	 ۵-۲-۱ مرحله‌ی اول: تمهید
۲۴۶	 ۵-۲-۲ مرحله‌ی دوم: بلوغ
۲۴۶	 ۵-۲-۲-۱ مرحله‌ی ابتدای بلوغ
۲۴۷	 ۵-۲-۲-۲ مرحله‌ی اعتدال
۲۴۷	 ۵-۲-۲-۳ مرحله‌ی اعتلا
۲۴۸	 اهمیت و حساسیت دوران بلوغ
۲۵۳	 ۵-۲-۳ دوران ضعف جسم
۲۵۴	 ۵-۲-۳-۱ دوران سال‌خوردگی
۲۵۴	 ۵-۲-۳-۲ دوران کهن‌سالی
۲۵۵	 ۵-۲-۴ عالم برزخ
۲۵۵	 ۵-۵-۳ تکالیف مراحل گوناگون تربیت
۲۵۷	 ۵-۵-۴ توصیه‌ها درباره‌ی زمان و مراحل تربیت
۲۵۷	 ۵-۵-۴-۱ مراحل تربیت و نیازها در هر مرحله
۲۵۸	 ۵-۵-۴-۲ مراحل تربیت و سیر طبیعی
۲۵۹	 ۵-۵-۴-۳ مراحل تربیت و تربیت دیر هنگام
۲۵۹	 ۵-۵-۴-۴ مراحل تربیت و اهتمام به ظرفیت‌ها
۲۶۰	 ۵-۵-۴-۵ مراحل تربیت و وقت‌شناسی
۲۶۱	 منابع

پیشگفتار

ارائه‌ی راه و برنامه برای هر کاری رمز موفقیت است. در احادیث معصومین (ع) تأکید بر داشتن برنامه یا عنوان (العلامة) و چاره نیندیشیدن از موانع رشد و کمال است. ارائه‌ی برنامه به ویژه برای تربیت انسان‌ها با توجه به پیچیدگی‌های امر تربیت، کاری است بس مشکل.

مکاتب متنوع در این راه و ارائه‌ی راه کارها و برنامه‌های گوناگون، نمونه‌ای از پیچیدگی ارائه‌ی برنامه در امر تربیت انسان است.

نوشتار حاضر تربیت انسانی را مصداقی از حرکت نفس دانسته و با توجه به لوازم شش‌گانه‌ی حرکت به شش گام در مقام حرکت نفس به عنوان یک برنامه‌ی تربیتی که دارای آغاز و انجام مشخص، فاعل حرکت و متحرک که انسان است، مبتدا و منتهی، زمان و مسافت حرکت است، منتهی می‌شود.

توضیح این‌که؛ اگر تربیت انسان را از سنخ حرکت بدانیم - که قطعاً این چنین است؛ زیرا این حرکت نفس بشر است که انسان را به اعلی علّیین و یا اسفل السافلین سوق می‌دهد - بالطبع هر حرکت بنابر قول فیلسوفان دارای لوازم شش‌گانه است:

۱. محرک (فاعل حرکت)

۲. متحرک (موضوع حرکت)

۳. مبدأ حرکت (نقطه‌ی آغاز)

۴. منتهای حرکت (نقطه‌ی پایان)

۵. مدار (چرخه‌ای که متحرک در آن حرکت می‌کند)

۶. زمان حرکت (مدت زمان حرکت).

در این نوشتار، محورهای شش‌گانه‌ی تربیت انسان بیان شده است تا درآمدی باشد بر نظام یک نظام‌نامه‌ی تربیتی.

دکتر محسن قمی

دکتر محمد شریفانی

عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم قم

عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

www.ketab.ir